

DAVID LITTLE

Az autonóm nyelvtanulás

Bevezetés

Grazban tartott előadásomban* az alábbi öt téma szerepelt: Autonóm nyelvtanulási stratégiák; egész életen át tartó tanulás; részleges kompetenciák; speciális célú nyelvtanulás; oktatási csereprogramok – tanulás. Úgy gondolom, egyetlen közös, világosan kirajzolódó vezérfonal tartja össze ezt a sokféle témát: a tanulói autonómia gondolata. Először tehát a „tanulói autonómia” fogalmát igyekszem tisztázni, majd egyenként szót ejtek valamennyi témáról.

A tanulói autonómia

Az „autonómia” szó függetlenséget és szabadságot jelent. Ezért tehát egyáltalán nem meglepő, hogy ha a kötetlen beszélgetések alkalmával a tanulói autonómiára terelődik a szó, többnyire a tanulói szabadságot emlegetjük, vagyis azt firtatjuk, hogyan lehetne a diákokat megszabadítani azoktól a béklyóktól, amelyeket a tanár és a tanmenet kényszerít rájuk. Nos, az autonóm tanulás-elmélet kimunkálásakor természetesen ilyen szempontból is gondolkodni kell a szabadságról, de véleményem szerint nem innen kellene elindulni. A helyes megközelítés az, amely az autonómiát mint alapvető emberi magatartásformát igyekszik megragadni.

Az emberi lény autonóm módon viselkedik, amikor segítség nélkül képes megoldani egy feladatot, még hozzá olyan körülmények között, amelyek különböznek attól a kontextustól, amelyben a sikeres feladat-megoldáshoz szükséges tudást és jártasságot megszerezte. Az ember fejlődése során minden tanulás biológiai és társadalmi célja az autonómia elérése, hiszen enélkül nem válhatnánk sem igazán éretté, sem igazán szocializálttá. A logika azt diktálná, hogy a formális képzésnek is hasonló autonómia elérését kellene megcéloznia, hiszen ha nem vagyunk képesek hasznosítani a „világban”, a tanterem falain kívül, amit odabent tanultunk, akkor bizony az egész tanítás értelme és haszna megkérdőjelezhető. Az iskoláztatásnak eddig nem nagyon sikerült ezt a fajta önálló

* David LITTLE professzor (Centre for Language and Communication Studies, Trinity College, Dublin) ezt az előadást 1995. december 8-án tartotta Grazban a „1995 Colloquy of the European Centre of Modern Languages” egyik főelőadásaként. A részletes ajánló bibliográfiát a *Modern Nyelvtanítás* számára állította össze. – *A szerk.*

tanulói magatartást kialakítania, így érthető, hogy a hagyományos oktatási formákat és módszereket heves támadások érik (lásd Freire 1972, Barnes 1975, Illich 1979).

Az autonómia problémája az idegennyelv-tanulásban két egymástól független, ám egymással mégis szorosan összefüggő területen jelentkezik: a nyelvhasználatban és a nyelvtanulásban. Ha a nyelvtanítás a kommunikációs készség fejlesztését célozza meg, akkor azt is el kell érnie, hogy a tanulók autonóm módon használják a célnyelvet, máskülönben az egész vállalkozás kudarcra van ítélve. Kétséges azonban, hogy autonóm idegennyelv-használó lehet abból a diákból, aki tanulóként nem vált autonómmá. Ennek két oka van. Először is, képtelenség elvárni attól a diáktól, aki korábban a tanteremben nem gyakorolta az önállóságot, hogy annak falain kívül hatékonyan működjön és önállóan használja a célnyelvet: a sok egyéb mellett ez is indokolja, hogy a nyelvtanulásnak a nyelvhasználatra kell támaszkodnia. Másodszor, idő múltával világosan kiderül, hogy az idegen nyelv használata összefügg a tovább-tanulási képességgel, vagyis azzal, mennyire képes valaki az új, változó körülményeknek megfelelően naprakész állapotba hozni és gazdagítani kommunikációs eszköztárát (ez a megállapítás anyanyelvre és idegen nyelvre egyaránt érvényes). Ebből viszont az következik, hogy a tudatos „tanulók” nemcsak a második nyelv elsajátításában, hanem annak használatában is jelentős előnnyel indulnak.

A tanulók akkor teszik meg az első lépéseket az autonómia felé vezető úton, amikor tudatára ébrednek, hogy a saját tanulásukért ők a felelősek, azaz hajlandóak tudatos és kitartó erőfeszítést tenni, hogy megértsék: mit, miért, hogyan és milyen eredményesen tanulnak (lásd például Holec 1979, Little 1991). Más szóval, az autonóm tanulóvá válás feltétele a tanulás folyamatának és tartalmának kritikus szemlélete, valamint az elért eredmények folyamatos értékelése. Itt kell talán megjegyezni, hogy nem szükségszerű, hogy a tanulói autonómia és az előírt tanmenet konfliktusba kerüljön egymással, ugyanakkor azt sem szabad elhallgatni, hogy ennek az autonómiának elkerülhetetlen politikai vonzatai vannak.

Az autonóm nyelvtanulási stratégiák kialakítása

Az autonómia szempontjából megfelelő szintre jutott idegen nyelvet tanulók, szó szoros értelemben függetlenek már a tanáraiktól, de ez nem azt jelenti, hogy a tanárra ne lenne továbbra is szükségük. Szükségük van rá először is azért, mert az osztály mint tanuló közösség csak addig létezik, amíg van tanár, aki azt megszervezi, másodszor pedig azért, mert *minden* emberi tanuláshoz szükség van szakértői támogatásra (ez alól csak az egyéni tanulás speciális kivétel, amely során a tanuló bensővé teszi a osztálymunkát vezérlő folyamatokat). Az autonóm tanulásról adott definíciómból az is következik, hogy az igazán sikeres tanulók egyben autonóm tanulók is. Ez persze nem jelenti azt, hogy a tanulói autonómia kialakulása a tanulók többségénél spontán folyamat; éppen ellenkezőleg, ennek általános nevelési célként való elérése mindig is a tanár kezdeményezésén és készségén múlik.

Azoknak a tanároknak, akik a tanulói autonómia kialakulását szeretnék ugyan előmozdítani, de nem tudják hogyan fogjanak hozzá, számos szakkönyv

nyújt hasznos segítséget (például Little 1991, Page 1992, Dam 1995). A tanulói autonómia azonban nem módszer, amelyet készen adhat át egyik tanár a másiknak, vagy a tanárképzéssel foglalkozók megtaníthatnak a tanárjelölteknek. Mindenkinek a maga módszerét kell kialakítania, vagyis nemcsak elkerülhetetlen, de kívánatos is, hogy a tanár személyiségében, az érintett tanulók életkorában, tudásában, tapasztalataiban, a helyi képzési hagyományokban, valamint a tárgyi környezetben mutatkozó különbségek megjelenjenek a tanári gyakorlat sokféleségében.

Azt hiszem, a tanulói autonómia-elmélet biztos alapja az emberi szervezet természetében rejlik, és az eredményes pedagógiai kísérletekből az is kiderült, hogy erre az elméletre rendkívül hatékony gyakorlat épülhet. Persze sok tennivaló akad még az elmélet kidolgozása terén is, attól pedig nagyon messze vagyunk, hogy a nyelvtanárok többségét meggyőzzük: a tanulói autonómia elősegítése a tantermi munka legfontosabb eleme kell legyen. A legutóbbi írásomban felvetem azt az elképzelést, hogy az elmélet további kimunkálását nagyban elősegítené a tantermi diskurzus elemzése, amely a tágran értelmezett Vigotszkij-féle elmélet keretei között folyhatna (lásd például Mercer 1995). Ebben a munkában az osztályban dolgozó tanároknak is nagy szerep jutna. De arról is meg vagyok győződve, hogy a tanulói önállóság fejlesztésének témája mindaddig nem kerülhet megfelelő helyre az európai nyelvtanításban, amíg a tanárképzési programok nem segítik hozzá a nyelvtanárokat, hogy saját maguk, elsőkézből szerezzenek az autonóm tanulásra vonatkozó tapasztalatokat. Nincsen tanulói autonómia, autonóm tanár nélkül.

Egész életen át tartó tanulás

Minden oktatási program voltaképpen célja a folyamatos, egész életen át tartó tanulásra való felkészítés. Az Európa Tanács már régóta vallja azt a nézetet, hogy az iskolai nyelvtanításnak a tanulóknak olyan „kompetenciákat”, képességeket kell kialakítania, amelyeket azok egész életük során hasznosítani tudnak. Az egész életen át tartó tanulás koncepciója azon az elképzelésen alapul, hogy a tanulók megfelelő szintű autonómiára szert téve: *a)* képesek felismerni, mikor kell újra elkezdniük a tanulást, *b)* el tudják dönteni, hogyan vigyék véghez a feladatot. Itt szeretnék visszautalni arra, amit korábban mondtam, hogy szakemberre mindig szükség van, bármilyen tanulásról legyen is szó. Kevés olyan ember akad (akármelyik társadalmat nézzük), aki huzamosabb ideig képes egyénileg tanulni. Tehát, ha valóban komolyan gondoljuk az egész életen át tartó tanulás programját, akkor azt is alaposan végig kell gondolnunk, hogy milyen eszközökre van szükség e tanulás támogatására. Ide értendő az egyéni tanulást elősegítő központok létrehozásának kérdése is (lásd például Esch 1994).

Részleges kompetenciák és speciális célú nyelvtanulás

Bizonyos értelemben még az anyanyelvünkön is csak részleges kompetenciával rendelkezünk valamennyien, hiszen egyes társalgási témákból ki vagyunk rekesztve egyszerűen azért, mert az adott területen hiányzik a megfelelő tapasztalatunk és tudásunk. Részleges kompetenciánk az idegen nyelven más jellegű:

itt a kérdéses nyelv rendszerének hiányos ismerete az, ami minket, nem anyanyelvi beszélőket megkülönböztet az anyanyelvűektől. Az Európa Tanács által a közelmúltban kidolgozott Európai Közös Program olyan nyelvtanítás és nyelvtanulás fejlesztését célozza meg, amely egy harmadik típusú, az előbbi kettő elemeit egyesítő részleges kompetenciát alakítana ki, vagyis olyan kommunikációs eszköztárat, amely a funkciók és talán még a szükséges nyelvi jártasságok tekintetében is korlátozott. A tanulói autonómia fejlesztése ugyanolyan fontos a részleges kompetenciát megcélzó és a speciális célú nyelvtanítási programok esetében, mint az általános célú nyelvtanulásban. Sőt, ami azt illeti, azok a tanulók, akik az általános nyelvtanulási programokból megfelelő önálló tanulási tapasztalattal kerülnek ki, sokkal könnyebben képesek a szűkebb területre koncentrálnó tanulási programoknak megfelelni.

Oktatási csereprogramok és a tanulás

A hagyományos módszer szerint az idegen nyelv *tanulása* az osztályteremben zajlik, míg annak *használatára* az adott célnyelvi országba tett látogatás során kerül sor. Pedig a valóban kommunikatív nyelvtanítási megközelítés külön hangsúlyozza, hogy a nyelvtanulás és a nyelvhasználat elválaszthatatlan egymástól; a tanulói autonómia-elmélet pedig részint azon a tételen alapszik, hogy a nyelvhasználatnak hosszútávon a nyelvtanulásra kell támaszkodnia. Valamikor az oktatási csereprogramok adtak egyedül alkalmat arra, hogy a nyelvtanulók először kóstolhassanak bele igazán az idegen nyelv használatába, de gyakran nem volt világos, hogy az utazásnak mi köze van az osztályban folyó munkához. Ma már más megvilágításban, a kommunikatív nyelvtanítás és a tanulói autonómia perspektívájából látjuk ezeket a tanulócsereket, így jobban integrálhatók a nyelvtanítás folyamatába. Tágabb szemszögből pedig ezek a csereprogramok természetesen nagy szerepet játszanak a kulturális és nyelvi különbözőségek iránti egyetemes tolerancia és tisztelet megteremtésében.

A grazi Modern Nyelvek Európai Központjának szerepe

A grazi European Centre of Modern Languages sokat tehet a nyelvtanulás és értékelés irányába mutató új megközelítések és attitűdök létrejöttének elősegítése érdekében. A központ hivatalos funkciója az, hogy segítséget nyújtson jó nyelvtanítási valamint tanulási gyakorlatok felkutatásában és terjesztésében (amit szerintem úgy kell végeznie, hogy kiegészítse a Strasbourgból irányított munkát). Engedjék meg, hogy ezt egy példával illusztráljam. Az Európa Tanács jelenlegi modern nyelvtanítási programjában a tanárképzés játssza a központi szerepet, vagyis a „workshopok” programjai csak eddig mehetnek el az újítások támogatásában, akár a tanárátképzésről, akár a nyelvtanításról legyen szó. Az Európa Tanács itt jelentős segítséget nyújthat azzal, hogy összehozza a kutatókat a gyakorló tanárokkal, akik együtt dolgozhatnak a rövidtávú tanfolyamok tematikájának továbbfejlesztésén, kipróbálásán és finomításán. E kurzusok szeretnék hozzásegíteni a tanárokat, hogy első kézből szerezzenek autonóm tanulói tapasztalatokat.

IRODALOM

Hivatkozások

- D. Barnes: *From Communication to Curriculum*, Penguin: Harmondsworth, 1976, 202 p.
- L. Dam: *Learner Autonomy 3: From Theory to Classroom Practice*, Authentik: Dublin, 1995, 84 p.
- E. Esch (szerk.): *Self-Access and the Adult Language Learner*, Centre for Information on Language Teaching and Research: London, 1994, 166 p.
- P. Freire: *Pedagogy of the Oppressed*, Penguin: Harmondsworth, 1972, 153 p.
- H. Holec: *Autonomy and Foreign Language Learning*, Council of Europe: Strasbourg, 1979 (újabb kiadás: Pergamon: Oxford, 1981), 51 p.
- I. Illich: *Deschooling Society*, Penguin: Harmondsworth, 1979 (első kiadás: Harper & Row: New York, 1971), 116 p.
- D. Little: *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues, Problems*, Authentik: Dublin, 1991, 62 p.
- N. Mercer: *The Guided Construction of Knowledge. Multilingual Matters*, Clevedon: 1995, viii + 135 p.
- B. Page (szerk.): *Letting Go, Taking Hold*, Centre for Information on Language Teaching and Research: London, 1992, 87 p.

Ajánló bibliográfia

Autonómia az idegennyelv-tanulásban

Az alább felsorolt könyvek azért kerültek be a válogatott bibliográfiába, mert két értelemben véve is könnyen hozzáférhetőek: egyrészt néhány kivételtől eltekintve valamennyi könnyen érthető nyelven íródott, azaz nincsenek teletűzdelve szakkifejezésekkel, másrészt valószínű, hogy könyvtárközi kölcsönzés útján könnyen beszerezhetőek.

Bevezetések

Általános bevezetésként ajánljuk a következő két rövid könyvet, melyek alap-ismeretanyagot nyújtanak az idegennyelv-tanulás és az autonómia kapcsolatáról.

- H. Holec: *Autonomy and Foreign Language Learning*, Council of Europe: Strasbourg, 1979 (újabb kiadás: Pergamon: Oxford, 1981), 51 p.
- D. Little: *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues, Problems*, Authentik: Dublin, 1991, 62 p.

Általános oktatási háttér

Az alábbi könyvek hozzásegítenek, hogy az autonóm tanulás elméletének és gyakorlatának kérdését a tanuló-központú oktatásról folyó viták környezetében, azaz egy sokkal tágabb kontextusba ágyazva szemléljük. Illich világosan beszél arról a politikai kihívásról, amelyet a tanulói autonómia jelent a kialakult oktatási rendszerek és hatalmi viszonyok számára, a további szerzők pedig az általános pszichológia tapasztalataival erősíti meg az oktatási oldal érveit.

- D. Barnes: *From Communication to Curriculum*, Penguin: Harmondsworth, 1976, 202 p.
- J. Bruner: *Toward a Theory of Instruction*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1966, x + 176 p.
- J. Bruner: *The Process of Education*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1977, xxvi + 97 p.
- H. Gardner: *The Unschooled Mind*, Fontana Press: London, 1933 (első kiadás: Basic Books: New York, 1991), xii + 303 p.
- I. Illich: *Deschooling Society*, Penguin: Harmondsworth, 1979 (első kiadás: Harper & Row, New York, 1971), 116 p.
- M. Lipman: *Thinking in Education*, Cambridge University Press: Cambridge, 1991, ix + 280 p.
- C. Rogers: *Freedom to Learn for the 80's*, Merrill: New York, 1983, viii + 312 p.

A pszichológia hatása

A tanulói autonómia elméletre sokszorosán hatott a pszichológia, de két munka különösen: George Kelly a személyiségfejlődést tárgyaló könyve, valamint Lev Vigotszkij szovjet pszichológus tanuláselmélete. A következő könyvek jó indításként szolgálhatnak azoknak, akiket e két terület érdekel (Wertsch és Bruner Vigotszkij legtekintélyesebb nyugati közvetítői közé tartozik, míg Salmon a személyiségépítés neveléslélektani kérdéseibe enged bepillantást).

D. Bannister és F. Fransella: *Inquiring Man. The Psychology of Personal Constructs*, Routledge: London, 1989 (harmadik kiadás, újranyomás; első kiadás: 1971), viii + 194 p.

J. Bruner: *Actual Minds, Possible Worlds*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1986, xi + 201 p.

J. Bruner: *Acts of Meaning*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1990, xii + 179 p.

G. Kelly: *The Theory of Personality*, Norton: New York, 1963, xii + 190 p.

P. Salmon: *Psychology for Teachers. An Alternative Approach*, Hutchinson: London, 1988, 138 p.

L. Vygotsky: *Mind and Society*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1978, xi + 159 p.

L. Vygotsky: *Thought and Language*, MIT Press: Cambridge, Mass., 1986, xi + 287. p

J. V. Wertsch: *Vygotsky and the Social Formation of Mind*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1985, xiv + 262 p.

Gyermekfejlődés, az anyanyelv elsajátítása, az írni-olvasni tudás hatása

Az idegennyelv-tanulásra kidolgozott autonómiaelmélet nem hagyhatja figyelmen kívül a fejlődéstani tanulás mechanizmusait és folyamatait, és azt a hatást, amelyet az írni-olvasni tudás a kognitív folyamatainkra gyakorol. Astington és Donaldson a gyermekfejlődés kérdéseibe vezet be bennünket világos és érdekes írásokkal, míg Wells az anyanyelv-elsajátítás folyamatáról számol be, érintve az írni-olvasni tudás hatását is, amelyet alapvetően interaktív folyamatnak értékel.

J.W. Astington: *The Child's Discovery of Mind*, Fontana Press: London, 1994, viii + 224. p.,

M. Donaldson: *Children's Minds*, Fontana Press: London, 1978, 156. p.

G. Wells: *The Meaning Makers*, Hodder & Stoughton: London, 1987, xv + 235 p.

G. Wells és J. Nicholls: *Language and Learning: an Interactional Perspective*, Falmer: London/Philadelphia, 1985, vii + 171 p.

Nyelv, tanulás és interakció a tanteremben

A Vigotszkij-féle elmélet alapján álló Tharp és Gallimore részletes beszámolót adnak arról az oktatási kísérletről, amely a tanulói autonómia fejlesztését szolgálta, Mercer pedig különböző tantermi diskurzusokat elemez, és megvizsgálja ezek szerepét a tudás megszerzésének folyamatában. Ezek a könyvek, együtt olvasva őket, olyan kontextust teremtenek, amelyben érdekes lesz Sheils munkája, aki azt vizsgálja, hogyan működik a kommunikáció az idegen nyelvi tantermekben.

N. Mercer: *The Guided Construction of Knowledge*, Multilingual Matters: Clevedon, 1995, viii + 135 p.

J. Sheils: *Communication in the Modern Languages Classroom*, Council of Europe: Strasbourg, 1988, vi + 309 p.

R. Tharp és R. Gallimore: *Rousing Minds to Life. Teaching, Learning, Schooling in Social Context*, Cambridge University Press: Cambridge, 1988, xii + 317 p.

Az autonóm tanulás leírása

A Holec által szerkesztett tanulmánykötet szerzői az Európa Tanács különböző tagállamaiban lefolytatott kísérletekről írnak, melyeknek az autonóm nyelvtanulás volt a témája. Dam könyve pedig arról a talán legtöbbet ünnepezt kísérletről ad részletes beszámolót, amelynek az iskolai autonóm tanulás vizsgálata volt a célja.

- L. Dam: *Learner Autonomy 3: From Theory to Classroom Practice*, Authentik: Dublin, 1995, 84 p.
 H. Holec (szerk.): *Autonomy and Self-Directed Learning: Present Fields of Application*, Council of Europe: Strasbourg, 1988, 149 p.

A tanulói autonómia fejlesztését szolgáló technikák és segédanyagok

Minden, amit az idegennyelv-tanulásról és -tanításról eddig írtak, valamilyen értelemben a tanulói autonómia szempontjából is releváns. Az alábbiakban felsorolt könyvek a következő speciális témákat ölelik fel: a tanulói autonómia kérdése (Gathercole, Page), a tanulói autonómia „kollaboratív” bázisa (Nunan), stratégiák és tanuló-képzés (Dickinson, Oxford, Wenden, Wenden és Rubin), az autentikus szövegek használata (Little és társai, McGarry), egyéni tanulás (Little, Esch), idegennyelv-tanulás, mint az osztályban zajló interaktív kommunikációs folyamat (Legutke és Thomas).

- L. Dickinson: *Self Instruction in Language Learning*, Cambridge University Press: Cambridge, 1987, viii + 200 p.
 L. Dickinson: *Learner Autonomy 2: Learner Training for Language Learning*, Authentik: Dublin, 1992, 67 p.
 E. Esch (szerk.): *Self-Access and the Adult Language Learner*, Centre for Information on Language Teaching and Research: London, 1994, 166 p.
 I. Gathercole (szerk.): *Autonomy in Language Learning*, Centre for Information on Language Teaching and Research: London, 1990, 106 p.
 M. Legutke és H. Thomas: *Process and Experience in the Language Classroom*, Longman: London/New York, 1991, xv + 332, p.
 D. Little (szerk.): *Self-Access System for Language Learning*, Authentik: Dublin, 1989, 62 p.
 D. Little, S. Devitt és D. Singleton: *Learning Foreign Languages from Authentic Texts: Theory and Practice*, Authentik: Dublin, 1994 (első kiadás 1989), 117 p.
 D. McGarry: *Learner Autonomy 4: The Role of Authentic Texts*, Authentik: Dublin, 1995, 57 p.
 D. Nunan (szerk.): *Collaborative Language Learning and Teaching*, Cambridge University Press: Cambridge, 1992, viii + 272 p.
 R. L. Oxford: *Language Learning Strategies*, Newbury House: New York, 1990, xiii + 342 p.
 B. Page (szerk.): *Letting Go, Taking Hold*, Centre for Information on Language Teaching and Research, London, 1992, 87 p.
 A. Wenden: *Learner Strategies for Learner Autonomy*, Prentice Hall International: Hemel Hempstead, 1991, xv + 172 p.
 A. Wenden és J. Rubin (szerk.): *Learner Strategies in Language Learning*, Prentice Hall International: Hemel Hempstead, 1987, xvii + 181 p.

Folyóiratok különkiadásai

Végezetül álljon itt két jól ismert nemzetközi folyóirat, amelyek a közelmúltban különkiadást szenteltek az autonóm idegennyelv-tanulás elméletének és gyakorlatának (a *Die Neueren Sprachen* különszámában további bőséges irodalom található).

- Die Neueren Sprachen* 93.5, 1994 Október – *Themenheft: Lernerautonomie*, szerk.: D. Wolff.
System 23.2, 1995, szerk. A. Wenden és L. Dickinson.

Fordította Valló Zsuzsa